

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 16 • 1967 • SIDE 261–263

Kyrkosigill från Hallands danska tid
Av Fridolf Wildte

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heralдинen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Kyrkosigill från Hallands danska tid

Av Fridolf Wildte

I SIN utredning om Skaanske By- og Herredsvaaben i den danske Tid (Historisk Tidskrift för Skåneland 1903, s. 336 f.) uppger A. Thiset att för Skånes vidkommande även de flesta socknarna hade egna sigill. Han upplyser att sigillen ofta innehöllo »vedkommende Kirkes Værnehelgen eller andre geistlige Symboler» som Kristuslamn, biskopsstav, altarkalk, nycklar etc men också stundom helt heraldiska framställningar. Det är här utan tvivel fråga om sigill med direkt anknytning till en bestämd sockenkyrka och som böra benämnas *kyrkosigill*.

Lokalkyrkan betraktades under medeltiden som ett särskilt rättssubjekt, som kunde förvärva fast egendom, uppträda i processer och i övrigt utöva sin rätt. Reformationen medförde ingen ändring i denna uppfattning. Som juridisk person hade kyrkan behov av ett eget sigill. Det gav kyrkan — på samma sätt som domkapitel, kloster o.s.v. — möjlighet att bekräfta ett beslut eller besegla en urkund. Även om kyrkosigillen under senare tid kunde få en vidgad användning och brukas av sockenmenigheten under konungaförsäkringar eller petitioner böra de skiljas från *sockensigillen* d.v. s. sådana sigill som i omskriften direkt angivas vara avsedda för en menighet, i detta fall socknen.

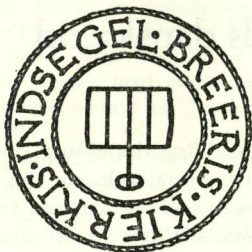
Från Danmark äro talrika kyrkosigill kända både från tiden före och tiden efter reformationen, medan vederligen inga funnits i Sverige. Där emot förekomma i Sverige typiska sockensigill från tiden efter reformationen. Särskilt karaktäristiska äro sockensigillen för sådana landsdelar

som sakna häradsindelning d.v.s. Dalarna och Norrland; de ha här i mångt och mycket samma funktion som häradssigillen och betecknas stundom tingslagssigill. Svante Höglin har beskrivit ett stort antal dylika sigill från Norrland (Jämtländska tingslags- och sockensigill i Fornvårdsaren 1931, m. fl. uppsatser).

Denna skillnad mellan Danmark och Sverige kan delvis förklaras av historiska och kyrkorättsliga förhållanden. De danska kyrkornas betydande jordinnehav har på ett annat sätt än i Sverige aktualiserat behovet av kyrkosigill. Reformationen lämnade i Danmark denna jord orubbad, medan den i Sverige så gott som helt reducerades. Det är alltså här fråga om kyrkornas underhållsgods till skillnad från prästbolets jord, som var avsedd för prästens underhåll.

Ett icke obetydligt antal stamprar till skånska kyrkosigill ha bevarats till vår tid och beskrivits av Krister Hannell och Carl R. af Ugglas i Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1935 och 1936. Stamparna härstamma huvudsakligen från 15- och 1600-talen men några finnas också från medeltid. Åtskilliga 1500-talssigill anses gå tillbaka på äldre och ha mer eller mindre troget återupptagit originalens sigillbilder. Omskriften innehåller i överensstämmelse med vad ovan sagts kyrkans namn jämte ordet »kirke» eller »ecclesia». Exempel: STIBY KIRKE, NØBBELE KIERCKE SIEGEL, SIGILLVM ECCLESIAE GISLØF.

Thisets mer i förbigående fällda yttrande om »sockensigillen» avser

Breareds kyrkosigill innehåller ett halster, S:t Laurentius' symbol. Sigillstamp av silver från 1500-talet. Teckning utförd på Göteborgs museum.

allenast landskapet Skåne. Veterligen har ingen utredning gjorts, om några kyrkosigill funnits i Halland. Här skall sägas något om de sigill som kunnat spåras från Hallands danska tid, nämligen för kyrkorna i Breared, Drängsered, Steninge och — med reservation för ursprunget — Onsala. Stamparna till de två förstnämnda finnas i resp. kyrkoarkiv. Onsalasigillens stamp tillhör Göteborgs museum. Steninge kyrkosigill är allenast känt genom litteraturen.

Breareds sigill, av silver från 1500-talet, innehåller ett halster, S. Laurentius' symbol. Omskriften lyder BREERIS KIERKIS INDSEGEL. Sigillet har använts 1719 under en framställning till Domkapitlet i Göteborg. De personer som underskrivit denna ha tecknat sig »under Breareds Sockns wahn». Sigill och försambl:s wagnar». Sigillet har alltså brukats som sockensigill.

Drängsereds sigill är i nuvarande form yngre än Breareds men den bevarade silverstampen utgör sannolikt replik av en äldre. Sigillet visar en yxa med bokstaven S till höger och bokstaven O till vänster om yxan (i heraldisk mening) och syftar på Sankt Olof, som troligen varit kyrkans skyddspatron. Omskriften SIGIL-

LVM ECCLESIAE DRENGSRYD har sannolikt övertagits från ett äldre sigill. Sockennamnet skrevs *Drängsryth* 1377, *Drengsrödt* 1565, *Drängsrödh* 1645 och *Drängzere* 1691 (Ortnamnen i Hallands län 2, Lund 1950).

Det försvunna sigillet för Steninge kyrka omtalas i Göteborgs stifts historia och herdaminne II, utg. 1835 av S. P. och J. G. Bexell. Det uppges innehålla en yxa med omskriften DETTE ÄR STENINGE INSEGLE. Sannolikt var även denna kyrka invigd åt S. Olof.

Äldst och märkligast är sigillet från Onsala i Fjäre härad. Stampen återfanns 1876 vid odling i bygden, den är av brons med i samma stycke gjuten bygel på baksidan och har en diameter av 3,6 cm (Göteborgs Museum 295). Sigillet visar S. Andreas' bild och omskriften, i frakturstil, har efter upplösta förkortningar tolkats SIGILLUM UNIVERSITATIS PAROCHIE ODHISALA. Sannolikt från 1400-talet.

Flere danska kyrkor hade Andreas som sin skyddspatron, så också Onsala i norra Halland. Sigillstampen med hans bild — från senare medeltid — återfanns vid odling i bygden 1876. Nu på Göteborgs museum.

En notis i Göteborgs domkapitels protokoll 1693 upplyser att kyrkan även kallades S. Andreas. Liksom flere andra kyrkor i Danmarks kustbygder har den alltså varit invigd åt Andreas. Sigillet användes så sent som 1715 på en till domkapitlet ingiven handling.

Onsalasigillet ovanliga omskrift ger anledning till tvekan om dess ursprung. Det utger sig inte för att vara ett kyrkosigill i den mening ovan antytts och har säkerligen ej heller varit ett sådant. Läser man omskriften som »Onsala sockenmenighets sigill» skulle man här ha ett tidigt sockensigill. Mer sannolikt synes mig vara att det graverats för någon sammanslutning

inom socknen, kanske ett sockengille, och efter dess upphörande överlämnats till kyrkan. P. B. Grandjean upp-
tar det visserligen inte i Danske Gilders Segl fra Middelalderen, men hans material från Halland är ytterst obetydligt.

Frågan om sigillet ursprung får tillsvidare lämnas öppen. Det har emellertid med största sannolikhet brukats på samma sätt som övriga nämnda sigill, och härtill har säkerligen bidragit att det erinrade om aposteln Andreas. I Onsala var ännu i slutet av 1600-talet hans namn förknippat med sockenkyrkan.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.